

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: DR. BARTÓK ISTVÁN, BENEDEK SAMU, MEGEDÜS ISTVÁN, DR. JNCZE BÉLA.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Szent-egyházutca 20. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklámciók pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnak címén — a kiadó hivatalba (csillagúta, 7. sz. a.) küldendők.

„Mi hasznát vészed?”

Sokan és sokféle jelzővel tisztelték meg s értelmezték az ember fogalmát Plátótól fogva máig; s e jelzők között bátran helyet foglalhat az is, hogy képtelen lény.

Van egy látható és változó lakhelye, de van e mellett egy láthatatlan és állandó hajléka is. Amaz adás-vevés haszonbérlet tárgya; ez utóbbit, melynek ára nincs, magunkban magunkkal hordjuk, mint esiga, mint gyöngyragyó a házát.

A nevelés nagy és nemes tiszte ép e láthatatlan hajlék, ha úgy tetszik a belső ember építése; az érzelmekből és vágyakból e lakhely sziklaszerű alapfala megvetése és az alapfalra az értelem szarufáinak felrakása; szóval az ember fölépítése.

Ha a nevelés ember formálás, hogy úgy szóljunk emberépítés, e munkát ép mint a ház építést különféle elvek szerint lehet végezni. Egyik ember alapnékül az az fővényre épít, hogy mától holnapig beléje vonulhasson; a másik tartós épületet emel, melyben családjával együtt biztosan és kényelmesen élhessen. Van olyan, ki bérházat épít számos szobácskával, hogy azok egyikében magát meghuzván a többiek jövedelméből kényelmesen éljen. Ugy tetszik nekem, hogy a nevelés terén is a bérház építési rendszer, mondjuk utilizmus kezd általában lábrakapni, mely jövedelmet hajt ugyan, de a mely egyszersmind a családi, társadalmi és tudományos életnek a sirásója, a megölője.

Ki hinné, hogy a család az erkölcsi iskola eme prototipja, az mely nagyon hódol a hasznosság elvének? Eredetileg a gyermek első iskola padja az anyai öl. Ha azt gondolod, hogy a család szemefénye e padocskán csak nemes érzelmeket és igaz erkölcsi nézeteket tanul, nagyon csalódot. A főrangú anya dajkákra, idegen nevelőkre bizza édes gyermeke esze és szive nevelését, kik e csemetét lehető legolesőbb tápszerrrel igyekeznek ellátni, úgy hogy rendszeren a gyermek érzülete, szive sem-

mivel él, sőt néha még azt sem kap, mint mondotta volna az egyszerű dcák. Esze fejlesztése szintén csekély fáradsággal történik. Csak úgy megkarcolják elméje csőszét s behintik egy néhány idegen nyelvtan szabályait és szavait, melynek nagyrésze a növendék elméje tétlensége miatt rövid időn kipusztul. A megmaradott résznek azonban még is hasznát veszi, mert egy néhány francia és angol szó mondattá tákolása a mivel címre jogosítja a nélkül, hogy azokkal a nyelvtani kulcsokkal, azokon az idegen nyelveken avagy csak egyetlen egy remek mű zárját felnyitotta volna. Erre azonban nincs is szükség, mert az idegen nyelvtudásának mutatása úgy is elegendő hasznót hajt. Ez a társadalom szellemi uzsorása, kinck csak rézpénze van s érette a társadalomtól, a mivel cím ezüstjét huzza.

A szegény család sarja egészen más helyzetben van. Mihelyt megtanulhatta a járást és a beszélést, elkezdik az élet szigorúságaihoz szoktatni. Illetőleg még csak zsendülő erőinek hasznát venni. A naturalis monitori (Bell-Lancaster) módszer szerint az értelmileg nálánál fejletlenebb állatfiokák vezérévé teszik, mely független funkcióba annyira bele szeret a kis született monitor, hogy ha szemének az abc-e betűi vagy a libáknak a réten való legeltetése között kell választania: egyszer mind másszor ez utóbbinak adja az elsőséget, s az iskolába nagyritkán csak vendégszerepre megy.

Valjon az iparosok és általában a középosztályú családok gyermekeivel másként áll-e a dolog? Teljeséggel nem; sőt e körökben az utilizmus járványként pusztít. A fiut, mihelyt csak lehet, szakiskolába küldik, hogy onnan mentől előbb mint kész specialista kerüljön ki. Természetes, a családfőknek, ha a még alig serdülő gyermeköket az idegenek is „a kis természetűs” „a kis mechanikus,” „a kis mérnök,” „a kis kereskedő,” „a kis gazda,” stb. címmel kényeztetik. Akárhány szülő van, ki nem is sejtí mily óriási veszteséggel jár e korai szakiskoláztatás a fiura és a csa-

ládokra nézve egyiránt. Ifju korban érzeink egyformán fogékonyak a külvilág tüneményei felfogására. A korai szakszerű nevelés azonban az értekek egyikét vagy másikat neveli nagyban, s ez alatt a többi elsatnyul, s velök együtt az értelemnek ugyanannyi kapuja ideje korán bezárul. Másfelől a kis specialista a család központja lesz, kinek kedvéért egész környezete helyet változtat. A szülék természetes központi helyeket egy-egy kis bálványozott „puktumnak“ átengedvén, a család fegyelem is merőben felfordul. Mindenki a kis szakember kedvébe jár s az ő szeszélyének hódol; mert hát ő már „tudós,“ s így igen öreg arra, hogy neki szülői parancsoljanak; de annak még korántsem embere, hogy magának paracsolni tudjon. Amazok nem erik, ő pedig nem birja magát kormányozni. Akaratereje rudimentalis állapotban marad, vagy gyakran uralom vágygyá, göggé, korlátlan szenvedélyességgé stb. fajul. És ez meglehetősen szükségképeséggel történik; mert hát annak a szülőnek, ki gyermeke értelme egyoldalú fejlesztéséről igen korán gondoskodik, észbe sem jut annak az erkölcsi természete. Amazt a szakiskolára hagyta, emezt pedig rábizta a körülmények szelére s abban annyi könyörületet tett fel, hogy okvetlenül szerencsés kiktöbe hajtja gyermeke érület csólnakját.

És a kettős erkölcsi veszteségért az ifju értelmi haladása nyujt-e kárpótlást, akár neki magának, akár a társadalomnak? Legtöbb esetben nem. A hernyóból, mely folyvást azon a fán rágódott, a természet örök törvénye szerint pillangó lesz; ámde a folyvást egyféle dolgok iránt érdeklődő tanulóban, a másfajú tárgyak iránti érzékenység eltompul, sőt az egyoldalú magáttömés következtében a nemes érzelmek és fenkölt akarat szárnyai egyáltalán nem fejlődhetnek ki, s a szellem természete törvénye ignorálása őt, hogy úgy mondjam, örökre a hernyó állapotára kárhóztatja, hogy ne ismerjen izesebb szellemi táplálékot azoknál a korán megizelt specialis „zöld“ leveleknél.

Van ez osztály gyermekeinél egy másik gyakori eset is, mikor a szülök mesterséges eszközökkel pl. jutalmakkal és kiváltságokkal hajszolják rá a gyermeköket, hogy egyik másik iskolában egy-egy kis könnyítéssel, matematika, vagy idegen nyelvek tanulásától való felmentéssel hamarosan át usszék, hogy mint mondani szokták, mentől előbb célt érjen. E galvanizáló módszer rendesen annyira elrontja az illető ifju szája izét, hogy ha egyszer az iskola padok közül kikerült atyja régi jelszavához hiven: „ha tudod is mi hasznát vérszed?“ — egyáltalában sem olvasásban, sem semmimemü tanulásban kedve nem telik. Innen az a sok életunt ifju, ki hosszú ásitással igyekszik kitölteni azt a nagy ürt, mely életében a robotban leörölt tanuló évek lejártával támad. E fajnak úgy szólva „szerencsésebb“ válfaját teszik azok, kik ha többé essencialis tápszerekkel nem táplálkoznak is, pillangó módjára legalább a könnyü olvasmányok édes (?) nedvét szüröcsöl-

getik. Mellőzzük ezuttal a főuri családokból kikerült régi bélelt pénzdarábokhoz hasonló ifjakat, nem szólunk bővebben a szegény fiucskákról, a társadalom e moszatjáról, mert minket a „specialista“ tanuló érdekel közelebbről, ki nemcsak a család regimenjét forgatja fel, hanem a nemzeti élet rendjét is. Hogy valaki a nemzet e nagy család körében igazán otthon érezze magát, okvetlenül szükség, hogy neki a nemzet tett többi tagjaiéval összhangzó vágyai és nézetei legyenek. Csak ezen az alapon lehetséges, hogy a nagy tett bármely része változását ő is a többi tagokkal együtt egyformán érezze. A nemzet öröme az ő öröme is, a közös bánat az ő fájdalma is.

A fiziologok azt mondják, hogy az idegrendszer két-három söt több sarku (szálu) sejtekből áll: a nemzet test minden sejtjének, illetőleg tagjának szintén két vagy több sarkunak (szálagunak) kell lenni, melyekkel a többi tagokhoz bensőleg fogantozzék. Azonban az utilitárius irányelvek szerint nevelt egyénben épen a fogantozó szálogok, — az együttérzés, a közös vágyak, közös célért lelkesedés, szóval a nemzeti világnézet fonalszála hiányozván vagy elcsenevészedett állapotban lévén, nincs mód benne, hogy szívvel-lélekkel, honfitársaihoz füződhessek. Az egész egyén csupa izolált sejt, melynek szerkezetét sem a honfi bú fájdalma, sem a magas hazafias törekvések lelkesedése soha sem járja át. A mint nem érezte magát a családi fészek többi tagjaival szoros kapcsolatban, szintugy nem érzi a haza, a nemzet nagy jelentőségét sem. Hisz neki nincs sem honja, sem valódi itthonja: neki mindenütt otthon van, hol egy talpalattnyi földre akad, hol a maga specialis mesterségét üzheti, „Mi hasznát vérszed?“ ez az ő jelszava, mely mellett elfeledi, azaz hogy talán soha sem is jutott észbe az a nagy igazság, hogy érület dolgában az anyán kívül nemzeti költőink és nagy íróink a mi legnélkülözhetetlenebb iskola mestereink.

És ugy van-e valóssággal?

Hazai irodalmi remekeinket az utilizmus „mi hasznát vérszed“ elve mind jobban jobban háttérbe szorítja. Költészeti és történelmi irodalmi ismeretünk maholnap nem egyéb pár szük órára szabott iskolai penzumnál, holott e művek szellemével otthon, iskolában és iskolán kívül mentől gyakrabban s mentől mélyebben kellene érintkeznünk. A tanulónak az éleny és könny természetét könyv nélkül felmondani, a számtani miveletek különböző végrehajtásait kis ujjában hordani szükséges: de azokat a specialis vonásokat, melyek Vörösmartyt, Petőfit, Tompát, Aranyt stb. nemzetünk koszorusaivá tették, nem szükség közvetlenül az ő műveikből ismereni. Elég róluk valamit egy kis kompendiumból a vizsgálatra bevágni s azzal a tudomány vásarán „egész vágas“ jártasságot mutatni.

Ime a specialista miatt kiszorul iskoláinkból az ember s merőben háttérbe szorul a hazafi, pedig régebb megmondotta a költő, hogy „minden ember legyen em-

ber és magyar." Minden ismeretnek helyet adunk s érzelmünk világa „az ebek közé szórul,“ sok idegen nyelvet megtanultunk (?) s saját anyanyelvünk ismerete elkorcsosul.

Ha a társadalom élete a hasznosság principiumának hódol, ebből nem következik szükségkép, hogy az elv egyszersmind iskolázásunk fő-fő rugója legyen. A létért küzdés nagy harcát az iskolába bevinni nem szabad, s csak azért, mert a társadalomban a tőkepenzések egyszersmind urak, nem lehet az iskolának is az elme tultömésével, az emlékezet tőkénél élősködő tanuló fajt produkálni. Pedig ha az iskola hetenként oly tantárgyakkal halmozza el a növendékeket, melyek nagy részt hasznosak és csak fele, vagy egyharmadrészt szükségesek: vajjon nem fordította-e meg az ismeretek sorrendjét? Ennél azonban sokkal nagyobb baj az iskola jellemének a degradálása. Ha pl. az ipart bevisszük a par excellence humani intézetekbe, ezzel azok értékét csak lejjebb szállítjuk. Nézetem szerint a néptanítótól azt kívánni, hogy iparos is legyen, s a keze alatti tanítványtól azt követelni, hogy benne az ember és iparos egyszerre, egyformán fejlődjenek: teljes lehetetlenség. A tanítót előbb-utóbb elnyeli az iparos, vagy az iparosnak kell belehalni a tanítóba. Ugyan így áll a dolog a tanulóval, mert egyszerre két urnak szolgálni nem lehet. Ha a népiskola, mint az ismeretek elemeivel foglalkozó intézet egy tudományos szakpályára sem nevel, szintúgy az ipar egyik vagy másik ágába sem avathat be. Hiányzik a beavatásra az első kellék: az idő. Igen is szükséges, hogy a növendékek szemét és kezét általában mivelje, de már annyi idővel nem rendelkezik, hogy növendéke a kézi munkában igazi előhaladást teheszen.

Az említett érzék-szervek művelésére a rajz, a Fröbel-féle foglalkoztató eszközök s közvetlen a játékok különböző nemei valók; azontul aztán a specialisták régiója kezdődik. Így tudják és így érzik azt Európa legelső nemzetei, kik az ipar terén is vezéreink. A francia a rajzot úgy taníttatja az iskolában, mint a mestersegek szemefényét, ős anyját. A franciák már a 17-ik század derekán oly művészeti és műipari intézeteket alakítottak mint az „Ecole de beaux Arts;“ Académie de France (Rómában 1666); továbbá a Manufacture royale des meubles de la Commune Paris — Ez óriási intézet a műipar iskolák ős anyja, melyben az ipar egy-ága sem hiányzik; továbbá a nagy szamu rajz tanfolyamok, melyeket Párisban a felnőttek számára rendeztek és rendeznek: szintén azt mutatják, hogy ott az ipar egyetlen kulcsának a rajzot tartják.

Az angolok hasonló nézetben vannak, a mit hangosan bizonyít az a tény, hogy a South Kensington muzeumban és az ország számos pontján nyitott rajztanfolyamokon, 1873-ig 100 ezernél több növendék tanult. És az az angol nemzet, melyet akár hányszor a hasznosság elve tülhajtásával vádolnak, nem tűri az ipart az

elemi iskolákban. Hiszen alig egy hónapja (apr. 14), hogy Grove az angol elemi tanítók egylete elnöke a Northinghamban tartott nagy gyűlést megnyitó beszédében erőteljesen hangsúlyozá, hogy „az elemi iskola ma sem lehet más, mint a mivé az alapítók akarták tenni t. i. az emeltyü, melylyel a nemzet a keresztyén civilizacio színvonalára emelkedjék.“

A technikai oktatás — mondá továbbá Grove — a rendes iskolai tanfolyamnak nem kiegészítője, hanem rá következő rész. S ha valaha meg érné az angol nemzet, hogy elemi iskoláiba bevinnék a különböző-életpályákra szükséges kézi ügyességeket: az a nemzetre valóságot csapásként nehezednék.

A mondottakkal teljességgel nem akarjuk az életet és a hasznosság elvét ignorálni, csak a kellő egymás utánt kívánjuk megtartani. Neveljen az iskola az életnek, de a mig a mozdonyt építné, gondoskodjék a bele való gőzfejtő anyagról és sinek lerakásáról, melyeken majd a mozdony biztosan járhatson. Sem a családnak sem az iskolának nem szabad engedni, hogy a specialistába bele vesszen az ember, nem szabad engedni, hogy az utilizmus hová tovább mind tovább mind több-több tért nyerjen, midőn látjuk, hogy fővényre építi a bérházat s ugyanakkor sirt ás az embernek. S ha a társadalom vagyongorgalma és fénye által elvakítottak idejekorán megerőltetik gyermekeik elméjét, hogy mentől korábban egyik másik jövedelmező pályára vagy fényes állomásra segíthessék: vajjon nem kötelessége a tanítóknak mintegy „orvosi“ tanácsadóként az ily szülékekkel szemben fellépni s ezeket emberi és nemzeti szempontból veszélyes eljárás felől őket felvilágosítani. Hiszen az embernek, e fenséges alkotmánynak a biztos alapra szintoly szüksége van, mint a legegyszerűbb szerkezetű kunyhónak vagy háznak. A fővényre épített ház a legelső vihar alkalmával összedől: az elegendő erkölcsi alappal nem rendelkező embert az élet legelső conflictusa tönkre teheti. Lehet szellemi hajlékod bármilyen divatos tetőzetű; de ha az alapfalak — a szív és a jellem vályogból vannak, a legelső árvizroham eltemeti s aztán „mi hasznát veszed?“

Felméri Lajos.

Buisson felolvasása a szemléltetésről.

II.

E rövid áttekintésből kitűnik, hogy miben különbözik a szemlélet francia meghatározása a némettől és ennek folytán előre gondolhatják önk, hogy az ennek alapján keletkező szemléltetési tanmód nem olyan lesz, mely mindent az érzékekre utal. Németországban a gyakorlat egyes kiváló kivételek mellett, azon felfogást juttatá érvényre, hogy a szemléltetés pusztán érzéki és ennek következtében a szemléltető tanmód abban áll,

a mi nálunk a látás, a szemek útján való oktatás.) Mi ellenben a nélkül, hogy az ilyenmű részét a szemléltetésnek kisebbre szorítanók, azt hisszük, hogy a szemléletnek más szolgálatokat is kell tennie. A szemléltető tanmód a mi felfogásunk szerint az, mely minden oktatásnál azon sajátos erőre hivatkozik, azon szellemi bepillantásra, mely a lelket önkénytelenül vonzza az igazság felé. Nem ez, vagy amaz tanmód alkalmazásában nyilvánul, hanem azon törekvésben és általános irányban, hogy a gyermek szellemét tevékeny módon működésre bírja egybehangzólag azzal, mit az értelem-ösztönszerüségének nevezünk.

A szemléltető tanmód, uraim, ezt mondja a tanítónak: Az önök feladata napról-napra nehezebb és bonyolultabb lesz. Hogy azt betölthessék, segítségre van szükségük. Kinek segítségére? Jó könyvek, jó módszer, jó tanterv segítségére? kétségen kívül, de sokkal inkább maga a tanítvány közreműködésére. Ez önök legbiztosabb segítségük, legtermékenyebb munkatársuk. Eszközöljék önök azt, hogy a tanítvány ne vesse magát alá a tanítás műtétének, de tevékeny tényezőként működjék közre és ekkor megoldották feladatukat. A helyett, hogy a növendéket akarátja ellen is hajtanák előre, kéznél fogva vonszolva maguk után, látnák önök mily örömmel megy önökkel és halad önként.

Uraim, a szemléltető tanmódnak nincs egyéb titka, mint az, hogy a gyermeket oly egyénnek tekintik, mint a ki magában bírja a tanulás ösztönét; engedi a természetet lehetőleg a maga menetére, működtetik a tehetségeket, melyek az ismeretek megszerzésére képesítik a tanulót. Kétségen kívül a természet egymagában nem elég, de legalább nem kell vele szembe szállni, ez különbözteti meg a nevelést az idomitástól: egyik valóban kifejti a természetes hajlamokat, a másik látszólagos eredményt ér el puszta gépies eljárás útján.

Ez elvek fölállítására után, anélkül, hogy azokat alkalmazni akarnók az iskolai tananyag minden részletére, elég lesz néhány rövidletes megjegyzés az érzéki, értelmi és erkölcsi szemlélet mindhárom alakjáról a végett, hogy megállapítsuk a tanmód jellemző vonásait és hogy önök előtt néhány ismert neveléstani elvet fölujtsak.

I. Az érzéki szemlélet.

A szemléltető tanmód leggyakoribb alkalmazása az érzéklés körében leginkább az elemi tanításnál, a tárgyi oktatás folyamában fordul elő.

A tárgyi oktatás-ról lehetetlen beszélnünk a nélkül, hogy Pestalozzi ne jusson eszünkbe. Emlékezzünk önök mind arra, a mit az yverduni intézetben tett látogatásairól szemtanuk beszélnek, ama szétszako-
dozott kárpitra, melyen az öreg mester mértani alako-

¹⁾ Nem állhatjuk meg, hogy megne jegyezzük, miszerint e kérdésben a franciák éppen nem követelhetik maguknak a szemléltetés észszerűbb felfogását, de mi a beszédet megszakítani nem akarjuk hosszabb megjegyzések tételével.

kat mutogatott tanítványainak: „Mit látsz? — kérdezé az egyikőtől: „A falon egy lyukat.“ Ez nem lyuk, ez nem a falon van, ez a kárpiton egy hasadás. Nő ismételtétek. És az egész osztály ismételte: „Hasadást látok a kárpiton.“ Milyen e hasadás? Széles-e? „Nem.“ Tehát ellenkezőleg . . . milyen? Nem találják el a helyes feleletet. Ekkor betanítja a helyes választ: Hosszú és keskeny repedést látok a kárpiton. . . És mit látok ezen keresztül? „A hosszú és keskeny repedésen keresztül látom a falat.“ És így folyt tovább e gyakorlat, mely főleg is mondanom, csakhamar igen unalmassá vált. A gyermekek bármily tisztelettel is viseltettek Pestalozzi iránt kifáradtak, és utoljára szorakozottan figyeltek rá. Ámde bármily külön és szegényes volt is a tárgyi leckék ez első alakja, nem jut önöknek eszükbe a nevetés; mert arra is emlékezhetnek, hogy azok, kik e jelenetet elbeszélték, azt is elbeszéltek, hogy egy napon, néhány perccel a lecke bevégezése után, egyikök Pestalozzit a kert mélyén tenyerébe hajtott fővel sirni találta, mintegy gyermeket: szemrehányásokat tön magának, hogy nem sikerült eléggé!

Az ókor tisztelnünk tanítja egy tudós nemes önjöngését, ki, miután fölfedezett egy természeti törvényt, mint egy tébolyodott szaladgált végig a város utcáin, kiabálva: „Meg van, meg van, kitaláltam!“ Nem találják-e önök még nemesebb, tiszteletre méltóbb jelenségnek ez öreg kétségbeesését, ki, miután egy egész életet szentelt arra, hogy eszközt találjon az ember jobbítására a nevelésben, fájdalommal kitörő hevéllel így kiált föl: „Nem találtam ki.“ Ez az, mi Pestalozzit Pestalozzivá teszi. Nem ez vagy amaz módszer, hanem maga a tanmód; vagy jobban mondva, nem is a tanmód, hanem a sziv. Vanvenargues híres mondása: „a nagy gondolatok a szívből fakadnak“ — sehol sem igazabb mint a nevelésben.

Egyébaránt csupán Pestalozzinak van joga azt mondani, hogy nem ért célt. Ő az ujtás főbb pontjait, elveit fölfedezte és megállapította: ez ujtás egészen benne foglaltatik, mondhatni kifejezést lel emez első elvében: „a dolgokat a szavak előtt, a dolgok és nem a szavak által oktatni.“

Ez a lángész — sugalta gondolat volt, de szerencsétlenségre nem sokára megrögződött, anyagiassá értelmessé nyert: a betű megölte a szellemet; innét kezdődik Németországban a szemléltető oktatás koronkénti átalakulásainak hosszúra nyúló története, melyet itt részletezni nem akarok. A helyett, hogy elbeszélném mindazon fejlődési mozzanatokot, melyeken a rendszer át ment az első pestalozzianusok óta napjainkig, kísértünk meg számat adni arról: miben kell állania a tárgyi leckéknek. Ki ezt teljesen jól fogja föl, a megfelelő módszeres eljárást is megtalálja. Ne feledjük uraim, hogy mi Descartes honfitársai vagyunk, a helyett, hogy eltemetnők magunkat roppant tanultság meddő halmazába, jogunk van a forrásokig menni vissza és a

dolgokat magokat egészen a józan ész világánál tanulmányozni.

Mi célja van a tárgyi oktatásnak. Legelőbb is megtanítani a gyermeket a dolgok szemléletére, azután nevet adni azoknak; végre és épen ez által összehasonlítani.

Semmi sincs ennél egyszerűbb és világosabb dolog. Pestalozzi maga igen helyesen különböztet meg a szemlélet három elemét: az alakot, számot, nevet. Kérdései: Mennyi? Milyen? Mi a neve?

Van-e a gyermekeknek szükségük a megfigyelés ilyenü gyakorlására? A kik ezen kételkednek; olvassák el Rousseau ama sorait, melyekben oly meggyőzően kimutatja, hogy a magára hagyott gyermek nem tud észlelni. „Az érzékek gyakorlása nemcsak azok használatában áll, hanem annak megtanításában, hogy általuk itélni tanuljon és némileg érzékelné is: mert sem tapintani, sem látni, sem hallani másként nem tudunk, mint a hogy megtanítottak rá.“ Legyen szabad idéznem egy sokkal újabb tanuvallomást, mely annál érdekesebb lesz önöknek, mert nem önökre tekintettel íratott. Álljon itt egy lap Candolle ur egyik művéből.

„A szemlélni tudás elkerülhetetlenül szükséges úgy szólva mindenkinek. Gyermekkorunk óta vagyunk meglehetősen mérvben arra képesítve. És mit csinálnak az iskolában e becses tehetség kifejtésére? Majdnem semmit. És mit tesznek annak megbénítására? Roppant sokat! Ennek bebizonyítására elég hivatkoznom azok bizonyágtételére, kik valamint én, 18—20 éves ifjaknak tanítottak természettudományokat. Bizonyosan észlelték, hogy lehet látni jó tanulókat, néha a tantárgyak egész körére nézve a legjobbkat, kik egy külvilági tárgyban nem veszik észre a legláthatóbb dolgokat. Hogy erről tapasztalatot szerezzünk, kísértük meg felszólítani egyiket közülök, hogy írjon le élő szóval egy növényt. Ismertem olyanokat, kik nem is néztek a kezökbe adott példányra. Fejből akarták a szükséges megjegyzéseket megtenni és ha figyelmezteti az ember, hogy szemléljenek, nem tudják meglátni, hogy a levelek ellenesek-e vagy váltogatva fekszenek a száron. Őt hat éves korukban tán jobban meglátták, de évek hosszú során mindig elvont szellemi tárgyakkal foglalkoztatták őket: mint nyelvtannal, történettel, vallással, költészettel. Ha valami természetrajzi dolgot tanultak: csak könyvekből. Ha valami alakot a természeti világból ismertek, a rajzórakon, a minták másolása alkalmával történhetett. Az első tanulmányok, melyeknek észszerűleg az kellene hogy célja legyen, hogy a gyermek természeti tehetségeit fejlessze ki, majdnem mindent elkövetnek arra, hogy az elvont okoskodás, emlékezés és képzelem fejtését eszközöljék. Elfeledik a szemléletet. Feledik, hogy a szemlélet nem csak az érzéklésben áll, de az érzékelt tüneménynek emlékezetbe vésésében is, összehasonlításban és reflexióban, igaz következtetések levonása céljából.

Tehát a szemlélés egyszerre a szem és a szellem igen bonyolult összeható működése. A gyermeket nem teszi könnyelművé, sőt ellenkezőleg. Tehetségei közül egyiket sem nyugózi le, legfeljebb a képzelő tehetséget korlátozza, mely gyakran tulcsapong. Előmozdítja az emlékező tehetséget, a figyelmet, az okoskodást. Ha a tanítók félnek tőle, bizonyára nem fogják föl fontosságát, vagy nem képesek íranyozni. Az ügyességet igénylő játékok, kirándulások és mezsei oktatások segítik a gyermeket, hogy szemei használatát ne feledje el teljesen. Ha mezőn van, van alkalma szemlélni; de városban, főleg nagy városban egészen másként van a dolog: a fogoly cserebogarat látthatja csupán, ezt is csak minden negyedik évben.“

A középoktatás ez elmés bírálata nem kevésbé alkalmazható az elemi oktatásra is, ki tapasztalhatná ezt gyakrabban, mint önök, uraim! Minő fáradságba kerül önöknek, hogy rá vigyék a gyermeket annak szemléletére, mit minden nap lát. Már a gyermekkorban el-sajátított e rettség mintegy második természetté válik. Ezért oly nehéz gyakran a legegyszerűbb tényről szabatos feleletet hallani növendékeinktől. Kérdezzék csak meg önök sok párisi gyermektől: minő fákkal vannak beültetve a párisi körutak, melyeken naponta sétálnak, nem fogják megmondani tudni, soha sem jegyezték meg. Már La Bruyère igen találóan mondá: Városban a mezsei dolgok iránt végtelen durva közönyösségekben nő fel az ember. Alig különbözteti meg a kendert a lentől, a buzát a rozstól, emezeket az árpával összetéveszti! Nagy számmal vannak polgárok, kik a világot épen nem a legszebb oldaláról ismerik és nem ismerik a természet, kikeletét, fejlődését, adományait és gazdagságát. És a mi még meglepőbb, a falusi gyermek a természet tüneményeire nem kevésbe huny szemet: vagy is inkább soha sem jut eszébe kíváncsian vizsgálni meg a körülötte levő dolgokat, vagy nem tudja azokat megnevezni, de nem is törekszik rá.

E közöny valódi rozsdája az értelemnek, mely ellen a nevelésnek első sorban meg kell küzdeni. „Mozgásba kell hozni — mondá már ez ügyre vonatkozva Fenelon — a gyermek lelkének minden rugóját, hogy kiragadjuk ez aluszékonyságból.“

Nő hát a tárgyi leckéknek épen az rendeltetésük, hogy a szemléleti érzéket fölébresszék, élesítsék. Minden kora és foku oktatásnál a dolgokat hozza előnkbe, kényszerít azokat látnunk, hallanunk, megkülönböztetnünk, megmérnünk, egybehasonlitanunk, megneveznünk, szóval másként tudni róluk, mint csak hallásból, beszédből.

Hegedüs István.

Jellemképzés a családban és az iskolában.

I.

A paedagogia egyik legfontosabb törekvése, hogy a családi és iskolai nevelést egymással a legjobb összhangzatba hozza. Nem egészen új e törekvés; régiebb

idő óta küzdenek már a paedagogia harcosai, hogy azon abnormis állapotot megszüntessék, mely a családi és az iskolai nevelés disharmoniájában áll.

A család és az iskola, mint két építész, közösen építenek egy épületet, a nevelés épületét. A család lerakja az alapot és később az iskola jön segítségül a kiépítéshez.

Mit mondanánk az olyan két építészről, kik közösen dolgoznak egy épületen, s mégis az egyik egyféle, a másik másféle stílt akarna keresztül vinni.

A bábeliek sorsára jutnának!

A családi nevelésnek nem lehet más célja, mint az iskolai nevelésnek. Ha egy a cél, legyen egy az elv is.

Hozzunk tehát egyöntetűséget, összhangzatot a családi és iskolai nevelésbe!

E lap homlokát is ezen jelszó díszíti; s találkozunk is már többször hasábjain ezen elv megvalósítása mellett kardoskodó cikkekkel.

Mind a családi, mind pedig az iskolai nevelésnek egyedüli és legfőbb célja, de egyszersmind összes eredménye a jellemképzés. A jellemképzésben a legtöbbet mégis a családi neveléstől várhatunk; s ezért szükséges, hogy a nevelés a születés után kezdődjék. Igen sok, gyakran helyrehozhatlan bajt okoz a nevelésben a mulasztás. Innen van az, hogy az iskola nem pótolhatja, mit a család elmulasztott. Ezért kell a nevelést még a bölcsőben megkezdeni, nehogy majd késő legyen. Igen szépen mondja erre vonatkozólag Tompa: „Bölcsőben kezdődjék a nevelés; az anyatejjel kell a szülöttnek beszívnia a kifejlődés, idomulás ama finom s légszerű elemeit, melyek a leendő alak magasságára, szépsége, jelleme és színezetére hathatósan és döntőleg folynak be: Ritkán, vagy a sors izzó tüzének legmagasabb hévfokán veszti el színét a jellemnek itt nyert zománca; a csorbát, tévesztés nyomát pedig, mint disztelenítő anyajegyet az arcon, holtig hordja az ember.“

A gyermeknél még nem lehet szó jellemről; de igenis lehet szó azon elemekről, melyek összhangzatos és tervszerű kiképzése által nevelhető csak a jellem, mint az összes nevelés legszebb eredménye.

Az újonyszülöttel kezdetben csak az ösztön végeztet bizonyos mozgásokat. Később fejlődik ki a vágy, melynélfogva azon dolgokat, melyek kedves érzeteket idéznek elő, birni óhajta, a kedvetlen érzeteket elűződésként pedig szabadulni törekszik. Így „a kis honpolgár“ száját kezdetben csak az ösztön folytán mozgatja a táplálkozáshoz képest; később tapasztalván, hogy a kellemetlen érzést a táplálkozás megszünteti, sőt a jóllakás kellemes érzetet kelt: vágy ébred benne, hogy azt a kis „danaidák-hordóját“ minél többször megtölthesse. Minél többször elégtetik ki egy irányban vágya, annál inkább megszokja azt; s így fejlődik ki a hajlandóság, a hajlam bizonyos dolgok iránt.

Ekkor már föllépett a nevelés és legelső eszközeivel, a szoktatással oda törekszik, hogy a kis gyermekben a jó iránt keltsen, vágyot, hajlandóságot; az észlelt rossztól pedig, bármily csekélynek látszék is, elszoktassa, másrészt pedig a környezet példája oly benyomásokat keltsen, melyek által a jónak érzetei és képzetek kerüljenek nála túlsúlyba.

Midőn a gyermek értelme már annyira kinyílt, hogy az egyes cselekedetek indokát maga is sejtí, sőt belátja, megismeri és bensőjében indoka van annak, a mit cselekszik, s önhatározása folytán cselekszi azokat: ekkor már a lélek mindhárom alaptehetsége ki van fejlődve; t. i. nemcsak az ismerő és érzőtehetség, hanem az akarati is. A gyermek akarata a szándékos cselekvésben nyilvánul, vagyis azon cselekvésben, melynél már ő maga bensőjében összeveti a meglevő indokokat, jobban mondva lehetőségeket és azokból a megfelelőt szabadon kiválasztva, reáshánja magát, önhatározásra jut, s ezen alapon cselekszik. Ha a gyermek szülői most már a nevelés minden eszközével, a szoktatás és példa által, továbbá az értelemhez szólással, az oktatással is odahatnak, hogy a gyermek önhatározásait, tetteit mindig a józan ésszerűségnek megfelelőleg intézze, szóval mindig okosan akarjon és cselekedjen; úgy ő ezen okos akarást és cselekvést megszokva, kifejlődik az akarati azon ereje, melyet jellemnek (character) nevezünk.

Igy tehát a jellem a megszokás eredménye. Mondhatjuk azt is, hogy a jellem az ugyanegyirányban nyilvánuló akarati ereje, mi a megszokásból keletkezik. Jellemes embernek azt mondjuk, ki a jónak ésszerűségét belátva és megszokva, elég erős akarattal bír attól el nem térni; úgy hogy nála a jó akarása és cselekvése egy általa előre szabadon kitűzött elv, életelv lesz, melytől eltérni akarati ereje sohasem engedi s kinek ezért minden tettét amaz életelv szellemé lengi át. A jellemes ember minden eljárásában életelvéhez annyira hű, önmagához annyira következetes, hogy előre megjósolható, hogy bizonyos előforduló esetben mit és miként fog cselekedni. Ki Szondyt és Zrinyit ismerte, az tudhatta már előre, hogy várak védelmében halálukat fogják lelteni. Szébbnek és jobbnak tartották a vár védelmében elesni, mint életüket megmentve a várat török kézre engedni; nekik a hazafias önfeláldozás életelvük volt, melyhez a legvégsőig hűek maradtak, erős jellemük volt.

Ki saját javára csak addig törekszik, míg az mások javának csorbításával nem jár, sőt önhaszna mellett másokét is előmozdítja; ki emberi és társadalmi jogait csak annyiban élvezi, a mennyiben ez mások jogsérelme nélkül történhetik; ki az erkölcsi és társadalmi törvényeket úgy tiszteletben tartja, hogy azok megsértését, áthágását, az emberi méltóság lealacsonyításának veszi, s minden cselekvésében ezekhez szabja magát: az ilyen ember jelleme kifogástalan.

A jellemes ember életelve lehet jó és lehet rossz, s mindkét esetben, ha ahhoz hűen ragaszkodik és cselekvéseiben következetes, jellemes ember. Mert lehet valakinek erős akarata az erkölcsi jóban, s ekkor jó jellemű; de lehet állhatatos a rosszban és ekkor rossz jellemű. Ilyen erős rossz jellemet találunk a népdalainkban is megénekelte tipikus magyar betyárban. Jellemes embernek azonban rendesen csak az erkölcsi-leg jó jelleműt szoktuk nevezni.

Az embert inkább jelleme, mint lángesze emeli minden természeti lény fölötti méltóságra. Eötvösünk szerint: „Valamint az ész relativ becsű, úgy a jellem abszolút becsű bir.“ Smiles „Jellemé“-ben a legelső pont így szól: „Jellem a világ első nagyhatalmassága. Valódi nemes nyilvánulásaiban a legmagasabb alakban tünteti elénk az ember lényét, mert azt tiszta méltóságában mutatja föl.“ A nevelés, mely tiszta, erős jellemet nevelt, elérte célját; míg ellenben az, mely csak lángészt fejlesztett, nem érte el célját. Az értelemfejlesztés mindig a jellemképzés szolgálatában kell hogy álljon. Herbert a tudomány ócsárlása nélkül mondhatta, hogy „egy maroknyi erkölcsi élet fölér egy kéve tudománnyal.“

Jellemképzetség nélkül az emberi társadalom nem állhat fenn. A leghatalmasabb államok akkor dőltek romba, mikor az erkölcsi alapot kirúgták lábuk alól; mikor a nagy tömeg és vezetője jellem nélküli volt. Munkátlanság, rendetlen élet, dorbézolás, mások jogainak megsértése, idegen jogok bitorlása, az erkölcsi és társadalmi törvények áthágása, lábbal tapodása, mind a jellemtelenségnek, a jellemképzés hiányainak veszélyes és undok szülöttei. Az egyoldalú és fölületes értelemképzés, a jellemképzetség hiánya a nagy tömegnél: megveti alapját a nihilizmus, socialdemokratizmus, communismus és internationale társadalombontó eszméknek; mely eszmék annál jobban fölütik fejüket és annál veszélyesebbekké válnak, minél nagyobb és hatalmasabb az actio, mely ellen a reactio, vagyis ezen rémletes eszmék emberei tüzzel-vassal küzdenek.

Ott, hol a családi neveléstől nem sok jót várhatunk, az iskola van hivatva ellensúlyozni a család mulasztásait a jellemképzésben. Vajjon már annyira meg lehetünk-e elégedve nálunk a családi neveléssel, hogy az iskola segítsége a jellemképzésben nem szükséges? Legalább ezt látszik vallani azon divatos áramlat, mely a népiskola valódi célját szemelől tévesztve, annak tervét mindenféle oda nem tartozó dolgokkal megtömi, sőt a népiskolát iparműhelylyé átalakítani akarja; a hol a gyermek mindenfélét tanulva, semmit sem fog alaposan tudni, kapkodó tudáskossá neveltetik, ki semmiben sem határozott, kiből egyéb minden válhatik, csak legkevesbé jellemes ember. De reményünk lehet, hogy le fogja magát jární ezen divatkór, a nélkül, hogy nagyobb nyomokat hagyna maga után és a népiskola

ismét vissza térhet valódi feladatának teljesítéséhez, a mennyiben attól amaz áramlat által eltérítettett volna. Már is hallani a napi sajtóban ez irányban felszólalásokat. Csak nem régiben e lapokban is egy igen praktikus és helyes fölfogással írt cikket olvashattunk, mely a népiskolának iparműhelylyé való átalakítása ellen tiltakozik.

Hagyjuk meg a népiskolákat valódi feladata mellett, mely nem lehet egyéb, mint jellemes ember képzése; minden más törekvést és célt ezen főcélunk alá kell rendelni.

Mert valamint a családi, úgy az iskolai nevelés is csak úgy halad jól felfogott célja felé, ha jó és erős jellemképzésén fáradozik. Hogy mi által teljesíti a család és az iskola a jellemképzésben kötelességét, erről egy közetkező cikkben szólnunk.

Kniszbeck Alajos.

K Ü L F Ö L D.

A közoktatásügy az Egyesült-Államokban.

Az északamerikai Egyesült-Államok nevelésügyi állapotáról dr. Migerka F. ministeri tanácsos, mint a philadelphiai világkiállítás egyik osztrák fő képviselője, a többek közt a következőket írja egy közelebbről megjelent művében: A népiskolára nézve nincs az Egyesült-Államokban általán kötelező iskolai rendszer. Kísérletek, hogy ilyesmi alkottassék, mindig megghiusultak az amerikai nép szellemén s főleg azon törekvésén, mely az egyén szabadságán, a község alkotmányán, az állam souverinitásán nyugvó államépületet mindig védte. Azonban a törvényhozó congressus az iskolaügy iránt nem épen közönyös; külső viszonyában annyiban, hogy az idők folyamán a szövetségi államok egy részét, vagy azok eladásából nyert összeget közoktatási czélokra irányozta elő; belső viszonyában pedig annyiban, hogy 1867 óta egy közoktatási szövetségi-hatóságot (Board of Education, Waschingtón székhelylyel) létesített.

Azonban a cenzalizációtól való félelem miatt ezen testület jogai annyira megszorítottak, hogy habár mint szükség el lett ismerve s a nevelésügy férfainak kérésére életre szólítva, mai alakjában csakis alárendelt befolyást gyakorolhat. Törvény szerint csak az áll jogában, hogy „statisztikai adatokat és tényeket gyűjtson, a melyek alkalmasok arra, hogy a nevelésügy állapotát és fejlődését a különböző államokban kimutassák; hogy az iskolák szervezése és fentartása, az iskolai rendszerek és tanmódszerekre nézve ismereteket terjeszen, a melyek az Egyesült-Államok népét hatékony iskolai rendszerek megteremtésében és fentartásában támogassák s az országban a nevelésügyet előmozdítsák.“ De csak valamely állam közoktatási hatósága részéről tett egyenes felkérésre van joga a waschingtoni Commisioner of Education-nak, tanácsolni vagy nyilat-

kozni." Ellenőrizni vagy épen vezetni, erre semmi joga nincs.

A polgárok neveléséről gondoskodni, kizárólag az egyes államok kötelessége. Az erre szükséges eszközöket az össz-állam fennemlített adományán kívül az egyes állam adományai és az iskolaadókból teremtik elő. Az állam csak általános főfelügyeletet gyakorol a nyilvános iskolák felett; azok beállítása, igazgatása, vezetése mindenütt a községek dolga. „Ezek választják az iskolai előljáróságokat, a melyek az adókat iskolai célokra felhajtják, továbbá a tanítókat megvizsgálják, kinevezik, azok fizetését meghatározzák, iskolákat építenek, tanterveket előírnak stb. Csak ha a község még nincs szervezve, csak akkor törődik az állam az érdeklét iskolával.”

Mily kevéssé lehet ily viszonyok között az iskolaügyre nézve egyöntetűséget várni, s mégis a nevelésügy terén — az amerikai népszellemnek megfelelőleg, bizonyos típus, hasonlóság fejlődött ki, a mely az egész Union végig vonul.

Az elemi oktatás tantárgyai: „szótagolás, olvasás, nyelvtan, számtan (egész számok és törtekkel), földrajz (különösen az amerikai, az egyetemes földrajz pedig főbb vonásaiban), az Egyesült-Államok története, szépírás és néhány városban rajz; igen szeretik az írásművek elszavalását.”

Figyelemreméltó az is, hogy már ezen oktatási fokozatnál a közvetítés kettős elve, a tudás bizonyos mértéke és a politikai öntudat ébresztése az irányadó.

Alapul és relativ legfontosabb tantárgyul, a szám-tant tekintik.

Tanítják, már az iskolai élet kezdetén, mert a gondolkodó erőt edzi. Ezután legfontosabb az olvasás. A tanítványt „olvasó képessé” kell tenni és ez által az eszközt kezébe adni, hogy mivelődésén maga tovább dolgozhasson.

A történelem tanítása kiterjed különös előszere-ttel az amerikai alkotmány tárgyalására.

Vallást az iskolákban nem tanítanak; a szülőkre és a vasárnapi iskolákra bizzák, hogy a gyermekeket a vallásban és erkölcsben oktassák.

A biblia olvasásra nézve az egyes államok nézetei különbözök.

Az egyikben követelik, a másikban csak megengedik, vagy mint St. Lonis-ban megtiltják.

Az utóbbi államról szóló jelentésből kivehető, hogy e módon sokat tettek arra nézve, hogy a korábbi felekezeti különbségeket nagy részben megszüntették. Hasonló szellemben követeli a maine-i iskolai törvény a tanítói kartól, „hogy a rájuk bízott gyermekekbe oltsák be az igazságosság alapelveit, az igazság iránti szent félelmet, hűséget, szeretetet haza és emberiség iránt, és tanítsák mindazon többi erényeket, a melyek a társadalom ékességei, s a melyek oda hatnak, hogy az amerikai alkotmány fenntartassék, tökéletesbüljön és

a szabadság áldásait biztosítsa; — a bostoni iskolai rendtartás szerint, „hogy naponta jó erkölcsi oktatás adassék és az igazság és erény-alapelvei a tanulók lelkébe plántáltassanak.”

Kritikailag tekintve az amerikai iskola fő hiánya az igen messze menő, s a vezérlő paedagogiai elvet felszínre nem engedő decentralisatioja az igazgatásnak és vezetésnek. A nagy hatalmi joggal bíró nevelésügyi tanács tagjai — élükön egy superintendenssel — általános választás által jutnak ezen hivatalukhoz, melynek mandatumra, mint a superintendensé, csak 2—3 évig tart. E választásoknál a dicsvágy, a hiuság és még sok rosszabb rugók nagyobb szerepet játszanak, mint a tapasztalat és képesség. Ezért a panaszok, hogy az iskolaszékben nem arravaló emberek ülnek és hogy hivatalaskodásuk inkább személyes előnyükre mint az iskola hasznára van, igen gyakoriak. Ennek egyik következménye, hogy igen gyakran épen nem képesített tanítót választanak meg valamely iskolához. Nagy befolyást gyakorolnak e tekintetben az összeköttetések és személyes ismeretségek. „Fiatal emberek, különösen leányok, kik csak a High Schools-t végezték, további tanulmányok nélkül tanítókká lesznek. Nem ritkán ugyanazon leányok, kik juliusban még az iskolapadon ültek, ugyanazon év szeptember havában felnőtt leányok és fiuk tanítónőiként működnek.” (Ehez hasonló esetek különben a szép Magyarországon is fordulnak elő.) Nem ritka eset, hogy egy üres állomást egy barát vagy a barátjának egy barátja által töltenek be, habár az illetőt személyesen nem is ismerik. Ily természetű viszonyok közt bölcseknek tűnik fel, hogy a nevelésügyi tanács a tanítót 30 napi felmondás után elbocsáthatja és ezen intézkedés ellen nincs fellebbezési jog.

(Folytatjuk.)

Czirják Albert.

KÖNYVISMERTETÉS.

Az állatok természetrajza. Irta Paszlavszky József, főreáliskolai tanár. A középtanodák alsó osztályai számára. I. II. rész. Budapest. 1877—79. Ára mint a két résznek 1 frt 80 kr.

(Folytatás.)

Hátra van még az alakítás, rendszerbe foglalás munkája. Ezt a szoros értelemben vett összehasonlítás fonálán a tanulókkal végezteti szerzőnk, elvezérelvén őket a fajok közötti hasonlóságok és különbségek kiderítése folytán a nemek és családok fogalmára; s immár beszél a gyermek kutya-félék, macska-félék, menyét-félékről stb., tudatosan rendezvén az előtte ismeretes állatokat családi rokon bélyegeiknél fogva. Miután az eltanított állatokat összesen 15 családba fogta szerzőnk, az összehasonlítás munkáját tovább fűzi s illetőleg a család és család közötti hasonlóságok és különbségek kiderítésére használja fel; elvonatja a rokon családok közös jellegeit s megállapítja

Melléklet a „C-család és Iskola“ 10-ik számához.

az állatrendeket, nevezetesen megkülönböztet I. Ragadozó, II. Rőpködő, III. Rovarevő, IV. Rágcsáló, V. Páros ujjú és VI. Páratlan ujjú emlősöket.

Ily uton halad szerzőnk munkájának első szakaszában. A második szakaszban néhány házi szárnyas (tyúk, galamb, kacsa, lúd) természetrajzával találkozunk, mely methodikai formájára és arányos terjedelmére nézve hű képmása az előbbinek. Utóbb az emlősök és madarak összehasonlítása áll s legvégül néhány külföldi emlős és madár egyszerű leírása.

A harmadik szakaszban a külföldi emlősök legnevezetesebb képviselői tárgyaltnak, az emlősök rendszeri áttekintése kiegészítették s illetőleg befejeztetik. Ugyanaz történik a madarakkal a negyedik szakaszban s így tovább.

Messzire vezetne, tiszt. bizottság, ha a szóban forgó állattan tananyagának beosztását az összes állatoron végig követni s vázlatilag felfejteni akarnám. A figyelmet felhívni reá talán az eddigiek által is sikerült. A meggyőződésre ható hű szószólója úgy sem lehetnék e könyvnek, ha akár egész kivonatát adnám is elé; de az nem is lehet célja egy ismertetésnek.

Mintha hallanám, hogy mondja valaki: e könyv módszeréről sok szépet hallottunk, de belőle keveset tanultunk. Igyekszem azonnal nézetemet bővebben kifejteni.

A természetrajz tanításának, mint mindennemű tanításnak kettős célja van; a) bizonyos ismeret összegnek a tanulókkal való közlése (anyagi cél), b) lelki tehetségeiknek minden irányban való elyszerű fejlesztése (alaki cél.)

Az első, anyagi célját a tanításnak nem érjük el a tananyag tömeges felhalmozása által (a túltömés által), hanem az által, hogy kiválógatunk — az állattanról lévén szó — az állatok nagy seregéből egyes típusokat, vagyis egyes képviselőket, a melyeken betanítjuk — úgy szólván — grammatikáját az állatorszagnak. Szerzőnk nemcsak tekintettel volt arra, hanem a kiválógatott képviselőket aként csoportosította s úgy sorozta egymás után, hogy az ismeretes megelőzze az ismeretlent, a könnyebb a nehezebbet; hogy mindenik csoport s illetőlag szakasz, mint sajátos egész a gyakorlás tárgyát képezhesse. E berendezés a tanulóban ébren tartja azt a tudatot, hogy előre halad, hogy folyvást újat tanul. Valóban helyeselhető didaktikai eljárás.

A tanítás második, alaki célját a tanuló öntevékenységének nyilvánulásában látom elérve, abban t. i. hogy a növendék megtanult látni, észlelni és önállólag gondolkodni. Szerzőnk e pontnak is eleget tett, a mennyiben az állategyének pontos szemléltetéséből tudván ki, növendékeit a lényegesnek a lényegtelenről való megkülönböztetése, a hasonlók összefoglalása, a kü-

lönbözők szétválasztása által oly szellemi operációkra bírja, melyek értelmöket élesítik és az elvont elmélkedésben gyakorolják.

Köztudomásu dolog, hogy hazai jobb nevű tan-könyviróink a Lűben-féle módszertani elvekhez tartják magukat. A Lűben-féle módszer szerint a természetrajzi tanítás három vagy négy folyamra (cursusra) oszlik, mely folyamok anyagát s terjedelmét a célul kitűzött systematicus schema szabja meg. Az első fok s illetőleg folyam a fajfogalomnak, a második a nemfogalomnak, a harmadik a család-fogalomnak áll mintegy a szolgálatában, merev se mellett fölületes áttekintést adván az egész állatországról mindegyik folyam határain belül.

Igen könnyen be lehet látni, hogyha az első fokon a különleges fajok, a másikon csupán csak a nemek, a harmadikon csupán csak a családok szemléltetésére s illetőleg bemutatására szorítkozunk, nem fogjuk kikerülni a felsőbb fokokon az abstractiókat, melyeknek kimondása és megértése majd sokféle kitérést és utánpótlást tesz szükségessé.

Szerzőnk e zátonyt az által kerülte ki, hogy nem futtatja végig növendékeit mindenik szakaszban az egész állatországon, hanem hogy egyes példányok kimerítő ismerete által veti meg alapját a faj, nem és család fogalmainak értelmét, melyet mindig inductiv összehasonlítás által bonyolít ki. Minden további szakaszban új individumok szemléltetésével meg kezdi az ismeret bővítését s illetőleg a tanítás folytatását, alkalmat vevén magának új jellegekre meg új szokásokra való közvetlen rámutatás által megteremtteni azt az alapot, melyre utóbb a magasabb rendszertani fogalmakat előlegezés nélkül, bizton felállíthatja.

De talán megtart a t. bizottság azon állításomban, hogy az emberi systematicus osztályozás, bárminő fontos is a különben, kizárólagos irányadója a tanításnak nem lehet; sőt ellenkezőleg, az elemi természetrajz tanítás magvát és alapját az egyének pontos megismerése teszi.

Ha igen, úgy én a Lűben-féle merev, schematicus feldarabolását a tananyagnak (Vogel, Müllenhoff és Kienitz-Gerloff munkája alapján, lsd. Leitfaden für den Unterricht in der Zoologie. Berlin, 1879.) nem helyeslem és egy egyoldalú szempont mesterséges tulhajtásának tartom.

Ezen egyoldalúság mellé még az a hátrány is sorakozik, hogy ha csupán csak a kezdő fokon adatik hely a fajok bemutatására: úgy egyszerre és egymásután fel kell léptetnünk minden osztály képviselőit azaz, az egész állatország typicus alakjain egyszerre kell végig pillantgatnunk, ha csak érezhető hiányokat fenahagyni nem akarunk. Tehát már az első fokon szem-

lélet alá bocsátandók lennének: csigák, rovarok, férgek stb. Ezen eljárást nem tartom célszerűnek, mert tapasztalatom szerint fölületességre vezet és unalmat szül. Ellenében ragaszkodom azon elvi meggyőződéshez, hogy minden tanítás lehető kimerítő s kerekded egész adjon.

Nem titkolhatom el örömemet t. bizottság a felett, hogy az 1873-ban az „Erdélyi népnevelésügyi értesítő“-ben közzé tett egyik könyvbírálatomban Lüben módszerének az imént érintett ágára röviden körülbelül azt reflectáltam, a mit most bővebben kifejtteni bátor valék; s ime most 6 év leforgása után szerencsém van tapasztalni, hogy mások is így gondolkoznak a fenforgó módszer nevezett ága felett; legalább jelen ismertetésem tárgya közvetve arra mutat; de nyíltan ki is mondják a fennebb idézett német szerzők a folyó évvel megjelent művökhöz írt utasításban.

Igy állván a dolog, szerzőnk joggal elmondhatta előszavában, hogy tankönyve anyagának felkarolásában lényegesen eltér az e téren eddig forgalomban levőktől.

Ajánlom e tanulságos természetrajzot a nép- és polgári iskolák, valamint a tanító-képző paedagogusok figyelmébe.

Parádi Kálmán.

EGYESÜLETI KÖZLEMÉNYEK

A „Kolozs megyei tanító-testület“ nevelés-oktatásügyi szakbizottságának működéséről az 1878—79-iki tanévben.

E szakbizottság első és egyuttal alakuló gyűlését 1878. november 19-kén tartotta meg Váradi Károly tantestületi elnök vezetése alatt. Az alakuló gyűlésen felolvastatván az „Ügyrend“ IV-ik fejezete, mely e bizottság működésére vonatkozik, általánosságban elfogadtatott ugyan, azonban egyes módosztatásokat is tett a bizottság rajta; sőt kiegészítésül 2 indítványt is terjesztett a választmány elé, mely innen jóváhagyatott és érvényre is emeltetett. Az indítványok egyike az, hogy tartassék meg ez évben azon két köri ülés, mely még régebben is meg volt ugyan, de a legközelebbi múlt év lefolyása alatt megszüntetett volt azért, mert a központi tagok igen el voltak foglalva a bizottsági ülések által. A másik indítvány: hogy koronként e bizottság tartsa kötelességének azt, miszerint a vidéki köröknek egy-egy nevelés-oktatástani kérdést küldjön ki megvitatás végett. Ezen feladatait igyekezett is a bizottság megoldani s meg is tartotta az első köri értekezletet 1879. febr. 22-én Kolozs várt*); míg a II-ik ülést ez év május hó 21-én fogja megtartani Gyaluban. Vitatételeket is küldött ki a társköröknek és pedig a b.-hunyadi körnek 2-öt, a nagyalmás körnek szintén 2-öt. Az ülések rendszeresen minden hó 1-ső és 3-ik keddjén tartattak. Elnökét, mint eddig, ugy

* E köri értekezlet lefolyásának és működésének ismertetése közölve volt e lap márcz. hó 1-én megjelent számában.

ez egyl. évben is időről-időre választotta, míg a jegyzői tisztelet alólírott vitte állandóan. Az ülésekről vezetett jegyzőkönyvi pontok száma 65-öt tesznek. E bizottság tagjait beiratkoztak: Paal J., Fazakas I., Benedek S., Sárdi I., Boér G., Kozma J., Benedek A., Gazsy J., id. Rauschmann és ifj. Rauschmann Czezil, Indali P., Stöger B., Váradi K., Propper F., Herzl F., Dézsi L., Nyárádi L., Nagy K., Hosszu F., Szentgyörgyi L., Rieger I., Schwarczel A., Péterffy M., Salamon Klára, Szigeti K., ifj. Sántha I., Sárdi J., Vadas Zsuzsa, Békéssy Lilla, Löv Leontin, Ajtai Róza és Pataki Ferenc; összesen 32, kik mindnyájan a legmelegebb pártolást és ügybuzgalmat tanusítottak egész évben. Örömmel említhetem fel egyuttal azt is, hogy gyakran még be nem iratkozott tagok és az ismerős tanügy-barátok közül is számosan jelentek meg gyűléseinken, mi mindenestre jele annak, hogy egyletünk e szakbizottsága igyekezett tárgyai által vonzóvá tenni üléseit.

Szeretnők e helyen és ez uttal jelezni legalább főbb mozzanatait gyűléseinknek; de valamint az év folyama alatt nem tehetük azt, hogy az egyes ülésekről ismertetést adjunk e lap hasábjain, ugy most is csak az egyes tárgyak tételeinek és az előadók neveinek jelzésével kell beérnünk, mivel lapunk szűk tere és tárgyhalmaza nem enged több tért. Igérjük és reméljük azonban, hogy a következő nagy gyűlés alkalmával testületünk titkári jelentésében e bizottság működéséről terjedelmes és részletes beszámolás fog tétetni, mely jelentésből meg fog győződhetni egyletünk minden tagja arról, hogy e bizottság mennyiben igyekezett megoldani feladatát és a maga elé tűzött célt. Felolvasásokat, avagy szakelőadásokat tartottak: Kozma József, a „Jakotot, Vogel-féle irva-olvasási, vagy minta-szavas methodusról“ 2 ülésen. Rieger Imre ismertette a Néptanítók L. 1878. évi f. 18. és 21. számaiban megjelent: „A gazdálkodás elve, alkalmazva a népiskolai oktatásra“ című értekezést. Herzl János értekezett: „Az iskolai takarékpénztárak kérdése a munka alapján“ című tételről. Paal Ferenc szakelőadást tartott: „a közönséges törték szorzásáról.“ Benedek Samu értekezett: „a közönséges törték osztásáról és az általa követett osztási tanmódszerről.“ Váradi Károly értekezett: „Miket kellene a népiskolai tantárgyakból lealkudnunk, hogy a kézi foglalkoztatásnak is tért nyithassunk a népiskolákban“ című tételről 2 ülésen. Indali Péter, egy közelebbiről kiadandó „Csillagászati-földrajz“-ából felolvasott 3 részt: a föld alakja, nagysága és forgásáról.

E fontosabb tárgyakon kívül még szervezte e bizottság a központi-kör értekezleteit, elintézt több keblü ügyet. Tartott összesen 11 ülést. Működését befejezte ez év ápril 29-dikén.

Pataki Ferenc
bizottsági jegyző.

IRODALOM.

Kozma Józsefnétől, a kolozs vári kir. tanítónképezde tanárnökjétől s lapunk munkatársától épen most jelent meg az általunk annak idejében előre jelzett szabászati mun-

ka: „A női és gyermekruhák szabásrajzának és készítésének könnyen megérthető tankönyve.“ A művet Maier Paulina a reutlingeni nőimunka-iskola tanítónője írta s Kozma József németből fordította le azt. Nem levén szakértők, mi részünkről a munka érdemleges méltatására nem terjedhetünk ki; de azt hangsúlyozhatjuk, hogy Kozmáné a mű átültetésével, mely az eredetiben már 4 kiadást ért meg, tagadhatatlanul hézagot töltött be irodalmunkban, mely ez irányban eddig egészen parlagon hevert. A munka, mint a szerző előszavában mondja, két főrésze oszlik: az első a mértékvevést s a szabási minták rajzolását foglalja magában; a második a különböző ruhadarabokhoz szükséges szövetmennyiség jegyzékét s a ruhák készítésére szolgáló utmutatásokat. A könyvet Stein János nyomdája állította ki csinos alakban és sikerült szabási rajzokkal; ára 3 frt 60 kr., s kapható Stein J. könyvkereskedésében és a fordítónál Kolozsvárt. Ajánljuk a valóban hasznos kézikönyvet a hazai női közönség s kiválóság a tanítónőképezdek s felsőbb leányiskolák figyelmébe.

Paedagogus és szaktudós, írta Schön József fővárosi tanító, tagja a VI. ker. tanítókörnek, melynek tudomásával minden egyes példány után 10%-t a tiszavidéki árvizkárcsult néptanítók segélyezésére juttat. Minden jog fentartatik. Budapest, 1879, szerző sajátja. (Lakik király u. 105. sz. Ára 30 kr.

— A „Figyelő“ május havi füzeté következő érdekes tartalommal jelent meg: Révai iskolázása Szegeden 176³/₄—176⁹/₁₀-ig, Csaplár Benedektől. — Tompa Mihály költszete, Kerékgyártó Elektől. — Erdősi János nyelvészete, Dr. Jancsó Benedektől. — Kazinczy Ferencz levelezése Édes Gergelylyel, Abafi Lajostól. — Czuczor Gergely, Bayer Ferencztől. — Irodalomtörténeti repertorium, Szinnyi Józseftől. — Névmutató a „Figyelő“ V. és VI. kötetéhez.

„A magyar ifjuság könyvesháza“ cím alatt Stampfel Károly könyvkereskedő Pozsonyban egy hézagpotló vállalatot indított meg, melyből már hat füzet meg is jelent. A vállalat kiállítása díszes s egyes füzet ára 50 kr. E munkácskák Bonnet I. után vannak magyarra áttéve s az egyes füzetek tartalma: I. Az aranykeresők. II. Jáva pálmás partvidékein. III. Az elefánt vadászok. IV. A vadonban. V. A marmoestraati ültetvényes. VI. A sziklás hegyvidék gyarmatosai. Minden füzet két színezett képet hoz. — Később lenni fog egy pár szavunk az ifjusági olvasmányokat illetőleg s akkor tán visszatérünk e vállalatra is; addig is azonban felhívjuk a szülők és tanítók figyelmét Stampfel e kiadásaira.

Gyakorlati hitelemzések a róm. kath. népiskolák I. osztályában. Használatban levő katekizmusaink és a nmlts. püspöki kar által 1876. évben kiadott népiskolai tanterv nyomán kezdő hitelemzők, növendékpapok, tanítók, nevelők, szülők és képezdei növendékek számára írta és kiadta Keltéri Baján, 1879. A szerző sajátja. A tiszta jövedelem egyes szegedi árvizkárosultak javára fordítatik. Megrendelhető szerzőnél Baján, az állami képezdében. Ára 1 fr 40 kr.

V E G Y E S E K.

Jelen számunkkal lapunk félévi folyama végződik. Ez alkalommal t. olvasóinkhoz következő kérésekkel fordulunk: Sziveskedjenek mindazok, kik még az első félévi díjjal hátralékban vannak, haladéktalanul eleget tenni e nemű kötelezettségeiknek; továbbá, a kik talán a „Család és Iskolá“-t tovább jártni nem akarnák, ne terheltessenek minket e határozatukról egy levelezési lapon értesíteni, annyival is inkább, mert eddigi pártolóink közül lapunkat csak azoknak nem küldjük tovább, kik a következő szám megjelenéséig ez iránt kiadóhivatalunkat értesitik. Végül bizalommal kérjük lapunk minden barátját, törekvésünk minden támogatóját, sziveskedjenek közreműködni lapunknak még szélesebb körű elterjesztésében is, mert a támogatás fokozott mérve mellett a „Család és Iskola“ is egyre jobban-jobban fogja megoldani azon nemes feladatát, melyet céljával tűzött ki.

Teljes példányokkal kiadó hivatalunk rendelkezik.

— A magyar nyelv kötelező oktatásáról szóló törvényjavaslatot az országgyűlés nagy többséggel már általánosságban elfogadta s most foly a részletes tárgyalás.

— **Br. Eötvös József** volt közoktatásügyi miniszternek pompás ércszobrát f. hó 8-án állították fel Budapesten a Corso felső végén levő ligetben; az ünnepélyes leleplezés e hó 25-én, a m. tud. akadémia ez évi nagy gyűlésének napján fog megtörténni.

— **Meghívás.** A „kolozsmegyei tankerületi tanítótestület“ központi köre f. év. május hó 21-ik napján fogja megtartani ez évi II-ik rendes értekezletét a gyalui elemi iskola helyiségében és pedig a következő tárgysorozattal: 1) d. e. 9—10 óráig nyilvános tanítást tart Zöld József gyalui tanító a földrajzból. 10 órakor a gyűlés folytatása. 2) Az értekezlet megnyitása Benedek József köri-elnök által. 3) Az 1879-ik évi február hó 22-én tartott ülés jkönyvének előterjesztése. 4) Jelentés a nyilvános tanításról. 5) Felolvasás Rieger Imre tantestületi titkár által. 6) Vitatkozás e tétel fölött: „A fegyelem az iskolában és a családban.“ Előadó: Váradi Károly tantestületi elnök. 7) Indítványok tétele és egyéb folyó ügyek tárgyalása. 8) Egy 3 tagu bizottság kinevezése az ezen köri ülésről vezetett jkönyv hitelesítésére. E gyűlésre tisztelettel meghivatik a tantestület minden tagja, s általában a tanügy iránt érdeklődő közönség. A rendező bizottság ne-

vében, Pataki Ferencz, r. b. tag s a köri értekezletek jegyzője.

— **Meghívás.** A „torda-aranyosmegyei tantestület“ központi köre f. 1879. évi május hó 23-án az új-tordai áll. elemi népiskola helyiségében d. e. 9 órakor kezdőleg évnegyedes köri gyűlést tart, melyre a tantestület minden tagja, valamint a tanügy iránt érdeklődő közönség tisztelettel meghívatik. **Tárgyszorozat:** 1) A gyűlés megnyitása. 2) Nyilvános tanítást tart Antal Dénes új-tordai tanító, a földrajzból. 3) Birálatos jelentés a tanításról. 4) Felolvasás Májai István tantestületi elnök által. 5) Vitatkozás e tétel fölött: „Megengedhető-e, hogy tanuló gyermekek műkedvelői színelőadásokon szerepet vállaljanak?“ Előadó Soltész Arnold polg. iskolai tanító. 6) Jegyzőkönyv hitelesítő bizottság kijelölése. A rendező bizottság nevében, Tordán. 1879. május 8-án. Belle László, tantestületi jegyző.

— **Meghívás.** A kolozsmegyei tantestület bánffy-hunyadi köre folyó évi június 4-én Bánffy-Hunyadon rendes gyűlést tart, melyre az érdekeltek tisztelettel meghívtnak. A gyűlés tárgyai: 1) Jegyzőkönyv hitelesítés. 2) Nyilvános tanítások Kilyéni Endre által az alkotmánytanból, Bács György által a tornászattól. 3) Felolvasást tart Benedek János e tételről: „A miatyánk, v. urimádság értelmezése paedagogiai szempontból. 4) Vitatkozás e tétel fölött: „Az ugynevezett háziipar lehet-e népiskolai tantárgy? ha igen mily mértékben, s mily módon illeszthető be a többi tantárgyak közé?“ 4) Indítványok s egyéb folyó ügyek tárgyalása. Kilyéni Endre, elnök.

— **Tisztaság az iskolában.** Brema városa hatósága, kiindulva azon elvből, hogy ha az iskola minden jóra tanítani akar, maga legyen előbb minden jónak, s így a tisztaságnak is mintaképe — elrendelte, miszerint az iskolák (ugy mint a lakszobák) hetenkint legalább egyszer megsúroltassanak, mindennap tisztára separtessenek és a butorzat naponkint vizes ruhával ráülepedett portól megtisztíttassék. — Igen helyes eljárás! Különös körülmény is az, ha a tanító otthon talán ragyogó tisztasághoz szokva, az iskolában, tehát azon helyen, mely a szülői ház hiányainak pótlására és minden jóra és szépre céloz — ott köpedelmes padolatot és újjnyi vastag porréteggel belepett butorzatot és tanzsereket és felül rá a szenny párolgásától megfertőztetett levegőt találjon! — A bremai hatóság rendeletében az is nevezetes, hogy mondja: ha a tisztogatást egy személy nem végezhetné becsületesen, annyit kell alkalmazni, a mennyi éppen szükséges. E rendeletben nagyobb haladást látunk a közhasznúságban és léleknemesítésben, mintha a leányiskolák és általában az iskolákban az aesthetika tanítását rendelnék el. Az okos cselekedet mutatja csak a józan belátást és a bölcsesség létezését. (Tan. közl.)

— A szerb kongresszus határozatilag kimondá, miként a magyar nyelv kötelező tantárgyul való behozatalában nem lát oly intézkedést, mi a szerb nemzetiség elnyomása ellen volna irányozva; a szerb felekezeti iskolákban a magyar nyelv eddig is tanítottatott s ha valaki beszéli az ál-

lamnyelvet, abból még nem következik az, hogy saját nemzetiségétől elpartoljon.

— **Ázsiai állapotok.** A 21 ezer lakossal bíró Versec város tanítói és tanítónői már hosszabb idő óta nem kapják fizetéseiket, úgy hogy a város 13,437 frt és 42 kr-ral tartozik csak a tanítók és tanítónőknek, mi miatt kénytelenek lévén az illetők magukat lelketlen uzsorások karjait közé vetni. Most a roppant nyomor és kétségbeesésben a kormányhoz fordultak, hogy legalább addig, míg a város pénzügyeit némileg rendezni fogja, az állampénztárból tételessék folyóvá szerény s kiérdemelt fizetésük.

— **A vallás- és közoktatásügyi minister ur által** a reáliskolák, polgári iskolák és az ipari szakoktatásügyében összehívott enquete bevégezte tanácskozásait. Addig is, míg érdemlegesen megemlékezniék e tárgyról, megjegyezzük, hogy az enquete a legszebben nyilatkozott a polgári iskolákról fájdalomra azon nyegléknak, kik tán nem rossz akaratból, hanem irhatnámsági viszketegeből olyan dicstelen hadjáratot indítottak a nagy Eötvös e szép alkotásáról.

— **A diphteritis,** fájdalom, ismét ijesztő mérvben pusztít Kolozsvárt s a mi még megdöbentőbb, élemedett emberek között is szedi áldozatait.

— **A székesfehérvári orsz. kiállításra** a magyar iparnak egy épen oly meglepő, mint örvendetes vívmányát indították el a napokban városunkból. Ez az „Erdélyrészi háziipar és iparfejlesztő egyesület“ bánffy-hunyadi tanműhelyén készített gyermekjátékszerek. Alig egy éve, hogy az egyesület megalakult, s csak pár hónapja, hogy a bánffy-hunyadi játéktanműhely berendezte s már is oly izletes, olyan finom mivű és tetszetős alaku játékszereket produkál, hogy azok a külföld bármely hasoló árucikkeivel diadalmason kiállják a versenyt. A játéktanműhely vezetője Schönhut Vilmos s jelenleg 9 tanuló ifju van alkalmazva mérsékelt munkabér mellett, kik naponkint reggeli 6 órától esti 6 óráig dolgoznak. Ezek fogják képezni azt az első rajt, mely 1—2 év alatt kiművelvén magát a játékszer készítésben, az egyesület intenciói szerint Kalotaszeg vidékén hivatva van ez iparágat a nép körében tovább és tovább terjeszteni. E mellett az állami népiskola tanítványai csoportokra osztva hetenkint több órán át a rajzban és faragásban külön nyernek oktatást.

A szerkesztő postája.

B. I. Gy. urnak, Budapest: Igen szép cikkét kaptam s a jövő számban adni fogom. G. J. urnak, Sz. szt.-Király: A küldött „Tarcá“-ra a jövő számban társor kerül. B. M. urnak, Sz. Cseh: Öntől az ígéretet még nem kaptam meg. Dr. I. B. köszönöm, hogy ismét rám gondoltál; nagyon is vártam már.